

A megvizsgált politikai perek, amelyek az 1914 előtti magyar köztársasági mozgalom történetének szerves részét alkotják, a korabeli magyar igazságszolgáltatás működésébe is bepillantást engednek. Szembetűnő az a különbség, amely az igazságügy-miniszter révén a mindenkori kormánytól függő vádhatóság és a klasszikus polgári elveknek még jórészt megfelelő bírói szervek között megmutatkozik. Adataink igazolják Nagy György állandóan hangoztatott érvét, miszerint ellenük tulajdonképpen az igazságügy-miniszter indított hajsztát. Ez így van akkor is, ha ismert adataink szerint a bűncselekmény gyanújának jelzése mindig a kir. ügyészségtől, illetve a kir. főügyészségtől eredt. A bírói szervek a vizsgálati indítványok, vádiratok s más ügyési megnyilvánulások pergőtüzében is eléggé liberális judicaturát alakítottak ki a köztársaságiak ügyében. E megállapításunk nem csupán az esküdtbíró-ságra vonatkozik, amely a kormányzat szemében egyszerűen alkalmatlannak bizonyult az eljárásra, hanem a szakbíró-ságra is. E bíróságok minősítése marasztaló ítélet hozatala esetében mindig kedvezőbb volt a vádhatóságénál. Az ötévi államfogházzal büntetendő vádbeli lázítás büntette az ítéletekben mindig a lényegesen enyhébb vétségi alakzatoké jelentkezik. Azt természetesen tartjuk, hogy az esküdt-bíróságok kiiktatása után marasztaló ítéletek is születtek, a szakbíró-ságok tagjait ugyanis a törvény sokkal inkább kötötte, mint a laikus esküdteket, akiknek verdictje ellen érdemben nem lehetett jogorvoslattal élni.

A perek folyamatát és befejezését döntően befolyásolta a világháború kitörése. Az egyébként is lassú eljárások menete 1914 végén lényegében megszakadt. Az 1915 novemberében meghozott megszüntető végzések logikus következményei voltak ennek az állapotnak, s egyben a társadalmi-politikai ellentétek kiküszöbölését célzó kormányzati törekvéseknek is megfeleltek. Nagy György és társai azon büntetőperek eredményeként, amelyek befejezése ismeretes előttünk, *nem* szenvedtek büntetést. Ezen eljárások arra viszont igen alkalmasak voltak, hogy 1913–1914-ben szétzilálják, az igazságszolgáltatási mechanizmus útján lekössék a magyar republikánus mozgalom erejét. A királyi kegyelem az adott körülmények között már tulajdonképpen egy megszünt politikai irányzat tagjainak büntetlenségét biztosította.

A magyar köztársasági mozgalomnak a királyság évezredes államformája elleni küzdelme az I. világháború előtti hazai polgári progresszió legjobbjai közé emeli Nagy Györgyöt és társait. Személyes bátorságuk s az elnyomást jelképező korona elleni ádáz harcuk minden egyoldalúság ellenére megbecsülést érdemel az utókor részéről is.

JUBILEUMI KRÓNIKA

V.

Juhász Gyula így köszöntötte a *Délmagyarország* január elsejei számában az új esztendőt:

„1919.

Az ember eltűnődve nézi számait, a két egyest és két kilencet, amelyek, mint a keresztírmeke váltakoznak. Talán örökké emlékezetes lesz, talán nevezetesebb, mint 1526, mint 1848... Lehet, hogy a legemlékezetesebb év lesz, mióta a világnak története van, mióta Prometheusz tüzet lopott az égből az agyagba. Minden kilátás megvan hozzá, hogy az legyen.

...három éve azzal az érzéssel köszöntöttük a gergelyi kalendárium első napját: az idén *talán* vége lesz. Ma nem mondhatjuk, hogy a végét várjuk a háborúnak. Ma a *kezdétét* érezzük valaminek, ami még nem volt, mióta Platon politikus állatja életre és uralkodásra berendezkedett e különös fényű csillagon...”

Január 2. Szegedi Napló. „A Kommunista Párt nem tudott Szegeden megalakulni. Január 1-én délelőtt a szociáldemokrata párt összehozott ülést tartott a Tisza Szálló nagytermében, amelynek tárgya a Szegedre átültetni szándékolt bolsevizmussal szembeni követendő eljárás megbeszélése volt. Az elhangzott beszédek kivétel nélkül a bolsevizmusban rejülő veszélyekről szóltak. A párt budapesti kiküldötte előadta, hogy a föld kommunizálása abszurdum, mert a földbirtokokosok ezért a fegyverhez nyúlnak. Herczeg István védelmébe vette a bolsevizmust főlshóalában, hivatkozott az orosz példára, hangsúlyozta, hogy a proletárdiktatúra beve-

zetése vér nélkül is elképzelhető volna, mivel a proletariátusnak nem érdeke a vérvesztés, csupán a grófok és osztályok nélküli társadalom. A bolsevizmus védelmében szemrehányást tett a szociáldemokrata pártnak, hogy nem képviseli következetesen a munkásság érdekeit, nem védi szabadságát, hagyja magát befolyásoltatni a régi rend máig hatalmon levő uraitól.

Délután 4 órakor vette kezdetét a bolsevista gyűlés azzal a programmal, hogy ezúttal megalakuljon a bolsevista párt. Első szónok Somló Lajos szegedi bolsevista* volt. Alig kezdett beszélni, a jelenlevő szociáldemokrata többség lehurrogta, úgyhogy csak nehezen tudott rendet teremteni Wallisch Kálmán, a szociáldemokrata párt titkára és a vele levő vezetőségi tagok: Nemes, Stéhli. Végül Somló és Rákosi bolsevista szónokok előadták programjukat, mire heves választ adtak a szoc. demek, amennyiben a bolsevizálást nem látják kivihetőnek és fájlják, hogy egy szép tradíciókra visszanező szociáldemokrata mozgalmat a bizonytalan munkásmozgalom útjára, pártszakadásra akarnák vinni az izgága bolsevikok.

A gyűlés résztvevőinek többsége élénk figyelemmel és közbekiáltásokkal kísérte a vitát: »Nem akarunk több vért, le a bolsevikokkal, a kapitalisták megvesztegeték őket!«

A gyűlés este hét órakor ért véget, s miután a szociáldemokraták eltávoztak, a teremben a pesti kiküldöttekkel együtt 23 bolsevista maradt. Kommunista pártot akartak létrehozni.”

Január 8. A bolsevizmus terjedése Németországban. Tegnap Berlinben egymást követték a fegyveres munkásokkal megrakott teherautók. A Spartacus csoport Düsseldorfban és más vidéki városokban magához ragadta a hatalmat.

Mit tesz a magyar kormány a kommunisták ellen?

Tegnap egész délután minisztertanács volt, a miniszterek egyenként keresték fel a beteg Károlyit, mert a kormánynak tudomására jutott, hogy a magyarországi kommunista párt felhívását ragasztják ki az utcákra, szónokaival hívja fel az üzemek gyári munkásságát a fegyveres felkelésre. A kormány erélyes lépést szeretne tenni, de nem egységes, Garami, Kunfi, Jászi tiltakozik a munkásság ellen való fegyveres beavatkozás terve miatt. Károlyi ajánlotta a szoc. dem. pártnak, hogy alakitson kormányt. A párt még nem látja elérkezettnek az időt a kormányalakításra.

Az *Echo de Paris* szerint most döntenek Párizsban a magyar területek sorsáról.

Szovjet körökben közölték Liebknecht szikratáviratát, amely szerint a bolsevizmus győzelme Németországban küszöbön áll.

Január 10. A Nemzeti Tanács mellett működő Munkástanács türelmetlen hangon vitázott az Iparkamarában a Szegeden tervebe vett építkezések halogatása miatt. A hosszú háború, a nagy munkanélküliség a legteljesebb nyomort váltotta ki a proletár tömegekben. A keresethez jutás annyira sürgős, január közepén nincs otthon egy falat kenyér, több ezer ember éhezik, és számuk rohamosan duzzad a hazainduló katonatömegekkel. A Nemzeti Tanács forrongó éhség-tüntetésektől fél.

Dettre János kormánybiztos elrendelte, hogy a hazaérkező katonák lőfegyvereiket megtorlás terhe mellett két napon belül szolgáltatassák be a rendőrkapitányságra.

Boblet ezredes a Nemzeti Tanácshoz:

„A Nemzeti Tanács üdvözlő iratot intézett Boblet ezredeshez, a Szegedet megszállva tartó francia városparancsnokhoz, jóindulatát kérve.

Boblet ezredesnek, a szabadság, jog és köztársaság katonájának Becsey Károlyhoz, a Nemzeti Tanács elnökéhez intézett válasza így hangzik:

Elnök Úr!

Igazolva levele vételét, közölhetem, hogy mióta a francia csapatok az Önök városába megérkeztek, a viszony közöttünk eddig korrekt volt, de a jövőben lehet szívélyes is, annak dacára, amit az Önök volt szövetségese, a német barbarizmus idézett elő. Nálunk a németek banditák módjára viselkedtek: de mi nem változtatjuk meg jellemünket, amely lovagias marad, mint volt a múltban is. Anélkül, hogy az Önök belső viszonyaiba avatkoznánk, azon föltétel alatt, hogy a rend fönn-tartassék, mindenkor a szabadság, a jog és biztonság katonái maradunk.

Boblet ezredes
a szegedi francia csapatok
parancsnoka

Január 9. Szeged és Vidéke:

„A szénhiány miatt Szegeden a Tiszától is félnünk kell. A vízár az alsó rakpartot is elárasztotta. A három szivattyútelepnek dolgoznia kell. Háromnapig szén-

* helyesen: Somló Dezső budapesti kiküldött.

készletünk van. Napi ötven mázsa szénre van szükségünk. Ha a szivattyúk leállnak, előtt bennünket a szennyvíz. A város vezetése elhatározta, hogy onnan rekvirál szén, ahol van. Ezentúl a nagy lakásokban csak egy szoba fűtését szabad eszközölni.”

Január 10. Délmagyarország:

„A Légszeszgyár nappal egyáltalán nem tud áramot biztosítani a lakosságnak szénhiány miatt.”

„A szociáldemokrata párt közbenjárására a város munkát igyekszik adni 2,5 milliós előirányzatban. A fertőtlenítő telep istállójára 28 ezer K, kórházi jégverem lebontására 3 ezer K, Móra iskola csempézésére 28 ezer K, két óvoda cserepezése 40 ezer K, városi épületek javítására 100 ezer K. Építendő lakásokra, ablakok készítése 1 millió K, 1000 darab takaréktűzhely készítése 400 ezer K. stb. A vállalkozás körülbelül 1500 embernek jelent másfél hónapra kenyeret. De munkaalkalmat vár ezidő szerint 6500 férfi kenyérkereső és több ezer nő.”

Január 11. Szegedi Napló:

Lemondott a kormány. A Nemzeti Tanács újra Károlyit bízta meg kormányalakítással. Az új kormány tanácskozik az Antant kiküldötteivel a területi követelésekről. Az Antant újabb jegyzéket intéz Magyarországhoz. A jegyzékben súlyos követelések lesznek Vix alezredes Belgrádba utazott Franchet d'Espereyhez.

A szegedi Katona Tanács követeli a reakciós tisztek leszerelését.

A sándorfalvi nép az uradalmi intéző eltávolítását követelte. Kívánságának a sándorfalvi munkástanács eleget tett.

Délmagyarország:

„A Magyarországi Kommunista Párt a Vigadóban ma este gyűlést tartott. A terem zsúfolásig megtelt, az épület körül többezres tömeg várta a fejleményeket. Garbai Sándor, a szociáldemokrata párt radikális vezető tagja a kommunisták hívására megjelent a gyűlésen, mivel Garbai egy előző értekezleten tett nyilatkozatában közeledett a kommunisták álláspontjához. Garbai bejelentette, hogy a szoc.-dem. párt és a kommunista párt egy célért küzd, csak a megvalósítás módjában van közöttük különbség. A szociáldemokrata párt a fokozatos megvalósítást, a kommunista párt a proletárdiktatúrát követeli.”

Január 14. Prágában 30 ezer munkanélküli tüntet az utcán, követeli a háborús vagyonok és részvénytársaságok elkobzását.

Forradalom Varsóban. Varsóban véres utcai harcok folynak.

A magyar kormányválság tovább tart. A Nemzeti Tanács a továbbiakban is Károlyit bízta meg kormányalakítással. Koalíciós kormányra van kilátás.

Január 15. Kommunisták asszony-parlamentje.

A városházán 4 óraker nyitotta meg a hadisegélyes asszonyok gyűlését Novák Katica. Súlyos vádak emelt a polgármester. és a segélyt osztó bizottság ellen. Elmondta, hogy munkanélküli panaszokkal hiába fordultak a szociáldemokrata párthoz is, ott elutasították a visszaélésekről tett panaszait. Ezért most a kommunista párt veszi kezébe az asszonyok ügyét, és sikerre is viszi követeléseiket.

Fürtös Sándor szociáldemokrata vezetőségi tag válaszol:

— Sokezer asszony panaszán igyekezett segíteni a párt. A régi rendszer bűne, hogy nem tudott. A módot, hogy szociáldemokrata ellenes hangulatot keltenek az asszonyok körében, elítéli, kommunista propagandának minősíti. Erre Széll Juliska válaszol, aki elmondta, hogy a panaszokat az új párt, a KMP már a mai napon orvosolja. Széll Juliska és Erős Istvánné közölték a nyomorgó asszonyokkal, hogy még ma keressék föl a munkásotthonban a Kommunista Párt asszonycsoportját, ahol külön-külön foglalkoznak a panaszokkal és megoldást találnak.

A vasúti leszámoló hivatal dolgozói követelik az összes osztályvezetők eltávolítását.

A Vakok Intézetének igazgatóját eltávolítja a Munkástanács. Vizsgálat indult a tankerületi főigazgató és a tanfelügyelő ellen.

A kormányválság tovább tart. A polgári pártok öt tárcát kínálnak a szocialistáknak.

Január 16. Liebknechtet és Luxemburg Rózát letartóztatták a kormánycsapatok.

Szegedi Napló: „Tegnap délután a szociáldemokrata párt összehívott ülést hívott össze a Tisza Szálló nagytermében, és állást foglalt a kommunizmus ellen. A gyűlés határozatot hozott, mely szerint a kommunisták törekvése ellenforradalmi cselekedet.”

Január 18. Szegedi Napló: „A kommunizmus napáldozata. Liebknechtet és Luxemburg Rózát agyonlőtték.

Bécsből kiutasították a bolsevikokat.

Leningrádból menekülnek a bolsevikok.”

Január 19. Megalakult az új kormány.

Az eddig kalapácsos gyilkossággal foglalkozó *Szegedi Friss Újságnak* kellett ki-
mondania az együttérző valóságot: „A német munkásvezérek közönséges gyilkossággal
áldozatai lettek.

Amikor Liebknecht és Luxemburg Róza halála hírért olvastam, azt kívántam,
bár hazudnának a német lapok. Ők ketten voltak az elsők, akik Németországban a
háború ellen nyilvánosan fel mertek lépni. Bátorságukért mindkettőjüket láncra
verték.

Ha meggondoljuk, hogy egy II. Vilmos, egy trónörökös, egy Tirpitz főadmirális,
egy Ludendorff ma is büntetlenül, szabadon és jólétben él Berlin közelében, akkor
borzalom fog el bennünket. Olyan embereket ölték meg ezúttal, akik bár hibázhat-
tak, de tisztá ideálú meggyőződésükért, az emberiség haladásáért harcoltak mindig,
míg a világháború vad hiénái bántatlanul, vidáman élnek, mintha büntetlenek len-
nének.”

Január 21. Szegedi Napló: A Szegedi Szociáldemokrata Párt tüntető felvonulása
és gyűlése a kommunizmus ellen.

A nyolcezer főnyi tömeg előtt, a Széchenyi téren Brandstein Illés központi ki-
küldött mondott beszédet. Utána többen szóltak a tömeghez, és elítélték a kommu-
nistákat, akik ellentétbe kerülnek a szociáldemokrata párt irányvonalával, jelenlegi
politikájával.

A kivezényelt csendőrségnek, rendőrségnek, katonaságnak nem akadt dolga,
a tömeg fegyvelmezeten viselkedett.

Január 22. Forradalmi tüntetések Romániában. A katonák Jassyban kitűzték a
vörös lobogót.

Január 24. Forradalmi mozgalom az angol flottában. Matróztanácsok alakultak.
A hadseregben nyíltan úzik a forradalmi propagandát.

Január 27. Vix alezredes átírta a magyar kormányhoz:

A francia kormány megbízásából Vix alezredes értesíti a magyar kormányt,
hogy a jövőben elfogadó rablókat, tolvajokat, bolsevikokat és más izgatókat Sza-
lonikibe száműzik, szükség esetén Szudánba szállítják.

Január 29. Az Antant fegyveres akciót indít Oroszország ellen.

A munkástanács kizárta soraiból a kommunistákat. A szociáldemokrata párt-
nak kommunista tagja nem lehet.

Egyesülnek a radikális polgári pártok.

Délmagyarország: „Egy klasszikus halálára. Ady. Írta: Juhász Gyula.

Mikor közöny havát és gúny jegét kellett túrnie irodalmi forradalmunk évein-
ben (amelyek jóval megelőzték a politikai és társadalmi forradalmat) eleget lelke-
sedtem, lármáztam és harcoltam érte. Dohos tanári szobákban, ókori vidéki udvar-
házakban, kopott redakciókban tollal, tettel, szívós elkeseredett propagandát üztem
költői nagysága elismeréséért.

Talán túlságosan is agresszív voltam a maradiság szószólóival, az esztétikai és
politikai körök bornírtság képviselőivel szemben, amikor Ady Endréért kellett síkra-
szállnom.

Mikor Rákosi Jenő bolondnak nevezte, Nagy Endre néhány szertelen szavába
kapaszkodva kifigurázta, akkor én hittem benne, tudtam, hogy ő a legnagyobb ma
az egész európai lírában.

Hát rendben van, úristen, ma már egykori pocskondiázói és kiközösítői is egy-
értelműen elismerik nekrológjaikban, a nyitott koporsó előtt szokatlan és rendkí-
vüli nagyságát, jelentőségét.

Most, hogy szavai, strofái, egész költészete hirtelenül felcsendül, mint egy
ragyogó, viharos orkeszter, megint forró rajongással, fájdalmas gyönyörűséggel tor-
panok meg titáni nagysága előtt, s odakiáltom az egész nyomorúságos és háborús
emberiségnek: hallgassátok és részegedjete meg költészetének fonszéges magyar
borától, és nem tudok mást, nem tudok egyebet, mint sírni, sírni, sírni.”

Január 30. Kommunisták és szocialisták hatórási vitája a proletárdiktatúráról a
városháza közgyűlési termében.

Január 31. Délmagyarország:

„Véres zendülés Makón. Tegnap délután 5 órakor riadót fújtak Szeged utcáin
és azonnal kaszárnyába rendelték az 5. magyar gyalogezred katonáit. Makón véres
zendülés tört ki, katonai segítséget kért Makó városa.

Tegnap reggel nagy népgyűlést tartottak Makó főterén. A makói nép bizal-
matlanságot táplált Petrovics György kormánybiztossal szemben, akít mint a letűnt
rendszer exponált alakját, nem tartott alkalmasnak a kormánybiztosi méltóság be-

ZOMBORI LÁSZLÓ: VIRÁGÖNTÖZŐ

töltésére. A tömeg a leváltását követelte. Fiatal makói tüzéerkatonák is voltak számosan, fegyveresen a főtéren, s mikor fenyegetőzésre került a sor, a Nagybecskerekről iderendelt csendőrök és a földéakiak is megjelentek. Ekkor a katonák azt követelték, hogy a csendőrség adja át a fegyverét. Közben a rajvonalba fölvonuló csendőrség gépfegyverrel tüzet nyitott a tömegre. Rettenetes jajveszékelés támadt a fegyverek kattogása nyomán. A munkástanács elnöke, Fodor Sándor tüdőlövést kapott. Öt halottja, tíz sebesültje volt a csendőrrattaknak, de a felfegyverzett néptömeg sortűzzel válaszolt a támadásra. Valóságos utcai harc keletkezett, amely reggel kilenctől tizenegy óráig tartott. A csendőrség Kiszombor felé kivonult a városból. Közöttük is sok a sebesült.”

Szegedi Napló. Móra névtelen cikke:

„A levegőből szabott kabát.

Nem dühvel, nem keserű haraggal, csak az ijedt fájdalom hangján szeretnék belekiáltani minden embertársunknak a szívébe: Emberek, miért becsmérlitek, miért gyűlölitek, miért marcangoljátok egymást? Te polgár, aki négy évnél tovább túrtad a törvény rettenetes terrorját, aki tapsoltál a hóhéroknek, amikor vágóhídra hajtottak, irgalmatlanabban, mint a barmokat, aki megcsókoltad a vasvesszőt, amely véresre hasogatta a hátadat, aki kötelességednek tartottad kényre, kedvre odaadni magad az állam keserű karmainak, amelyek a beleidben vájkáltak és zsigeredet kitépték, te polgár, miért nevezed anarchiának, ha fölös tüzelődöt meg kell osztanod azokkal, akik dideregnek, és födeledet azokkal, akiknek nincs födelük?

Miért beszélsz fogcsikorgatva a munkásról, aki most miniszter lett és törvényt hoz számodra, nem rosszabbat és nem olyan embertelent, amelyet te hoztál az ő számára, amikor te voltál az úr?

Miért nem akarod végre megérteni, hogy a folyó megakadhat, de visszafelé nem folyik, és polgári megmaradásodnak egyetlen lehetősége, hogy világnézeted megteljen szociális tartalommal?

És te munkás, aki fölemelkedtél a porból, ahová lenyomott a régi világrend, s aki mindenkinél jobban tudod, mit tesz szenvedni, jogtalannak, elnyomottnak lenni, te elfelejtenéd, hogy csak az a hatalom a tartós, amelyben józan mértékkel gazdálkodnak?

Miért kell ellenforradalmat látnod abban, aki följajdul a magyar sors nyomorúságán és visszasírja, nem a régi rendet, hanem a jogbiztonságot, amely neked is érdeked?

Te, aki tudod, hogy tiéd a jövő az egész világon, mindaddig, míg evangéliumunk a munka lesz, s akinek krédód az emberi szolidaritás minden területi és nyelvi határokon túl, te nem becsülnéd-e minden embertársadban, aki dolgozik, az embert, azokon a szűk határokon belül is, amelyek közé úzótt erdei vadak módjára összeszorított bennünket a nagy tűz és nagy víz?

Ma éjszaka, amikor a magyar égbolt kárpitján először tekint be a hajnal, még azt szeretnék mondani: amikor irgalmat ígér az ellenség, aki győzött, irgalmazzunk mi is egymásnak, akik legyőzöttek vagyunk.”

ESZES BALÁZS